

ВІДГУК

офіційного опонента – доктора педагогічних наук, професора

Пустовіта Григорія Петровича

на дисертаційне дослідження **Коваль Юлії Андріївни**

**«ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ В
ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ ТЕХНІЧНИХ КОЛЕДЖІВ»**,

подане на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки

1. Актуальність теми виконаної роботи та її зв'язок із галузевими науковими програмами.

Актуальність рецензованого дослідження обумовлюється сутнісними характеристиками сучасних тенденцій реформування освітнього простору держави. Саме в умовах утвердження нової освітньої парадигми, характерними рисами якої є: орієнтування на особистісно-орієнтоване навчання та творчий розвиток зростаючої особистості, перехід до евристично-пошукової моделі освітнього процесу, оптимальне поєднання теоретичних і практичних компонентів освіти, особливого значення набуває підвищення якості фахової і передвищої освіти студентів технічних коледжів, стимулювання їхнього професійного становлення й самореалізації як умови формування конкурентоздатного та кваліфікованого фахівця.

На позитивну оцінку заслуговує здійснений дисертанткою аналіз сучасної педагогічної теорії і практики освітньої діяльності технічних коледжів з розв'язання проблем формування екологічної культури студентської молоді, що розглядається Ю. А. Коваль як міждисциплінарна проблема й вивчалася нею в контексті різних наукових галузей. Останнє ґрунтовно підтверджено результатами здійсненого дисертаційного дослідження, зокрема зробленими висновками на основі систематизації й аналізу сучасного науково-методичного забезпечення формування екологічної культури студентів технічних коледжів, опублікованих авторських та дотичних до проблеми дослідження наукових праць, які ще раз акцентують увагу на тому, що на сьогодні відсутні системні наукові пошуки з розв'язання цієї актуальної психолого-педагогічної і соціально-педагогічної проблеми. Крім цього, дослідження Коваль Юлії Андріївни набуває ще більшої актуальності у контексті сучасних загальнодержавних деструктивних соціально-економічних процесів, що насамперед пов'язані з війною московії проти України, а це, у свою чергу, призводить до значного погіршення екологічної ситуації. Відповідно, посилюється необхідність виховання екологічно грамотної і відповідальної зростаючої особистості.

Отже, можемо зробити аргументований висновок, що у такому контексті дисертаційне дослідження «Формування екологічної культури студентів в освітньому середовищі технічних коледжів», виконане Коваль Юлією Андріївною, є, безперечно, актуальним і своєчасним.

Дисертація виконана відповідно до тематичного плану наукових досліджень Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського та є складовою теми кафедри інноваційних та інформаційних технологій в освіті «Інноваційні педагогічні технології навчання в умовах

інформатизації освіти в Україні та за кордоном» (рішення кафедри від 23. 12. 2020 р. (протокол № 8)). Тему дисертації затверджено Вченою радою Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (протокол № 4 від 20 жовтня 2021 р.) та узгоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології в Україні (протокол № 5 від 20 листопада 2021 р.).

2. Найбільш істотні наукові результати, що містяться в дисертації, пов'язані з тим, що відповідно до специфіки авторського бачення й логіки розкриття обраної проблеми та окресленої структури дослідження здобувачкою цілісно досліджено й розв'язано проблему формування екологічної культури студентів в освітньому середовищі технічних коледжів.

У сукупності це дало змогу дисертантці:

вперше визначити й обґрунтувати педагогічні умови формування екологічної культури студентів в освітньому середовищі технічного коледжу (цілеспрямоване впровадження розробленої моделі формування екологічної культури студентів в освітньому середовищі; застосування проєктних технологій у процесі формування екологічної культури та спрямування самостійної роботи студентів на виконання екологічних проєктів; комплексне використання інформаційно-комунікаційних технологій у процесі формування екологічної культури здобувачів освіти); розробити модель формування екологічної культури студентів в освітньому середовищі технічного коледжу;

удосконалити зміст курсу «Основи екології» та розробити програму курсу «Формування екологічної культури в освітньому середовищі технічних коледжів», форми (лабораторні, практичні заняття, виробнича практика, науково-дослідна робота здобувачів освіти, СРС) і методи (інформаційне забезпечення освітнього процесу, комп'ютерні екологічні ігри, ділові ігри, навчальні екологічні проєкти, телекомунікаційні екологічні навчальні проєкти, екологічні квести, екологічні веб-квести) формування екологічної культури студентів в освітньому середовищі технічного коледжу.

3. Нові факти, одержані здобувачем.

Дисертаційна робота Коваль Юлії Андріївни «Формування екологічної культури студентів в освітньому середовищі технічних коледжів», за нашим висновком, є системним комплексним теоретико-методичним дослідженням, у якому завдяки аналізу вітчизняної і зарубіжної філософської, психологічної, педагогічної і спеціальної екологічно орієнтованої літератури, здійснено ґрунтовну систематизацію фактичного матеріалу стосовно проблеми дослідження.

Дисертанткою аргументовано здійснено розроблення моделі формування екологічної культури студентів в освітньому середовищі технічного коледжу; визначено й схарактеризовано нове авторське формулювання сутності екологічної культури студентів в освітньому середовищі технічного коледжу, складовими якої є: мотиваційний, когнітивний, практично-діяльнісний, емоційно-вольовий, ціннісно-смысловий компоненти; новим підходом до розв'язання досліджуваної проблеми є авторське поєднання різних наукових підходів (аксіологічного, культурологічного, особистісно орієнтованого,

системного, середовищного) до оцінки показників рівня сформованості екологічної культури здобувачів освіти технічних коледжів на основі авторських змістових конструктів розроблених критерії (мотиваційно-ціннісного; когнітивного; діяльнісно-практичного; емоційно-вольового; рефлексивно-оцінного); дано нове змістове наповнення провідним поняттям дослідження «культура», «екологічна культура», «екологічна освіта», «екологічне виховання», «модель», «моделювання» тощо; набули авторського і нового звучання трактування змістових конструктів курсів «Основи екології», «Формування екологічної культури в освітньому середовищі технічних коледжів» та традиційних й інноваційних форм і методів формування екологічної культури студентів в освітньому середовищі технічного коледжу.

4. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Обґрунтованість наукових положень, представлених дисертанткою, коректне з наукової точки зору опрацювання експериментальних даних як на констатувальному, так і на формувальному етапах дослідження, сформульованих висновків у дисертації, а також їх практична значущість для розвитку теорії і методики формування екологічної культури студентів в освітньому середовищі технічного коледжу забезпечуються належною теоретико-методичною базою, ґрунтовним вивченням і критичним аналізом наукових праць, практики фахової підготовки студентів технічного коледжу. А тому у сукупності дають підстави позитивно оцінити результати здійсненого дослідження.

Крім цього, як позитив, слід відмітити комплексне й науково вивірене застосування дисертанткою загальнонаукових та спеціальних методів, як-то: теоретичних, емпіричних і статистичних.

На позитивну оцінку заслуговує джерельна база дослідження, що відображає всі необхідні джерела нормативно-правового, наукового та навчально-методичного характеру, що дало змогу дисертантці схарактеризувати провідні питання професійної підготовки студентів технічних коледжів і у її контексті актуалізувати та успішно вирішити проблему формування екологічної культури студентів в освітньому середовищі технічних коледжів. Так, у переліку літератури, що використовувалася під час написання дисертації, загалом представлено 185 позицій, з яких 9 іноземною мовою. Такий ґрунтовний за змістом і напрямками розкриття наукових проблем перелік посилань є безперечним доказом поінформованості дисертантки і дає підстави для висновку про її ерудованість, а відтак, ґрунтовність теоретико-методичних засад виконаного дослідження.

У сукупності викладене вище дає підстави стверджувати, що наукові положення, висновки і результати дисертаційного дослідження Коваль Юлії Андріївни «Формування екологічної культури студентів в освітньому середовищі технічних коледжів» достатньо обґрунтовані й достовірні й цілком відповідають спеціальності, за якою виконано роботу.

5. Значення для науки і практики отриманих автором результатів.

Дисертаційне дослідження Ю. А. Коваль містить нові, раніше не досліджені і до сьогодні не захищені наукові положення, а досягнуті нею результати у сукупності розв'язують актуальне науково-методичне завдання, сутність якого полягала у здійсненні цілісного і системного аналізу теорії та практики формування екологічної культури студентів в освітньому середовищі технічного коледжу. Слід відзначити як позитив, що дисертанткою обґрунтовано, розроблено і експериментально апробовано авторську модель формування екологічної культури студентів в освітньому середовищі технічного коледжу, котра складається з цільового, методологічного, процесуального, змістовного та результативного блоків. Позитивом такої моделі, за нашим переконанням, є те, що визначальними науковими підходами до її розроблення були професійно орієнтований, особистісно орієнтований і комунікативно-діяльнісний, а принципами побудови: гуманізації; природовідповідності; культуровідповідності; краєзнавчий; міждисциплінарних зв'язків; системності; комплексності та безперервності екологічної освіти.

Окремої позитивної оцінки заслуговує практична значущість результатів здійсненого Коваль Юлією Андріївною дослідження, сутність якого полягає у: реалізації педагогічних умов впровадження розробленої моделі формування екологічної культури здобувачів освіти в освітньому середовищі технічного коледжу; створенні ефективних авторських діагностичних матеріалів щодо визначення сформованості екологічної культури студентів в освітньому середовищі; реалізації методичного забезпечення формування досліджуваного феномена, завдяки упровадженню ґрунтового інформаційного забезпечення освітнього процесу, комп'ютерних екологічних ігор, ділових ігор, навчальних екологічних проєктів, телекомунікаційних екологічних навчальних проєктів, екологічних квестів, екологічних веб-квестів; методичних рекомендацій щодо виконання практичних робіт; завдань для СРС; тестів для самоконтролю. А це в сукупності забезпечило високий рівень укладених здобувачкою методичних рекомендацій з формування екологічної культури студентів в освітньому середовищі технічного коледжу.

Суттєвим для сучасної теорії і практики фахової і передвищої освіти є інноваційні дослідницькі підходи й одержані результати дисертаційної роботи, що можуть бути використані під час: організації професійної підготовки майбутніх технічних фахівців у технічних закладах вищої і фахової передвищої освіти; у конструюванні змісту освітніх програм; у розробленні підручників, навчальних посібників і методичних рекомендацій та інших навчальних матеріалів у закладах вищої освіти і системі післядипломної освіти.

Як свідчить аналіз, проміжні та прикінцеві результати дослідження мали широке науково-педагогічне поле упровадження в освітній процес: Мукачівського державного університету, Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут», Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького, Вінницького технічного фахового коледжу, Барського фахового коледжу транспорту та будівництва Національного транспортного університету, Державного вищого навчального закладу «Могилів-Подільський монтажно-економічний коледж», Відокремленого структурного підрозділу «Волинський фаховий коледж Національного університету харчових технологій».

Рівень апробації результатів дослідження підтверджується також участю дисертантки в науково-практичних конференціях міжнародного й всеукраїнського рівня.

6. Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації.

Значення одержаних результатів полягає в тому, що основні положення, висновки, окремі додатки можуть бути використані у фаховій передвищій освіті студентів в освітньому середовищі технічного коледжу, їхній майбутній професійній діяльності у міжшкільних навчально-виробничих комбінатах, опорних закладах освіти територіальних об'єднань громадян, ресурсних центрах освітніх округів; у процесі розроблення навчально-методичних посібників, програм і методичних рекомендацій, у процесі вдосконалення викладання загальнопедагогічних і фахових дисциплін у закладах фахової передвищої освіти та у системі післядипломної освіти.

7. Оцінка змісту дисертації, її завершеність загалом.

Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до них, висновків до роботи, списку використаних джерел і додатків. Дослідження системно організоване: чітко окреслено його об'єкт, предмет і мету, сформульовано завдання, забезпечено відповідність завдань та висновків, що логічно і переконливо характеризують зміст основного тексту дисертації.

У першому розділі *«Теоретичні засади формування екологічної культури в освітньому середовищі технічних коледжів»* здобувачкою здійснено ретроспективний аналіз вітчизняних і зарубіжних наукових джерел з дослідженої проблеми; схарактеризовано специфіку процесу формування екологічних знань студентів технічного коледжу; уточнено сутність базових понять, таких як «культура», «екологічна культура» та інші; здійснено авторське трактування провідного поняття дослідження «екологічна культура студентів технічного коледжу», як інтегративної якості, що забезпечує умови гармонізації взаємодії студента технічного коледжу з оточуючим соціоприродним середовищем, визначення його власного місця у цих процесах, максимальної активізації особистісних потенційних можливостей у розв'язанні локальних екологічних проблем.

Заслугує на позитивну оцінку здійснений здобувачкою аналіз провідних наукових підходів до розгляду проблем здійснення екологічної освіти в технічних коледжах у процесі фахової підготовки, спрямованої на формування екологічної культури студентів цих закладів освіти. До авторських інновацій є всі підстави віднести визначені й схарактеризовані її компоненти: мотиваційний, когнітивний, практично-діяльнісний, емоційно-вольовий, ціннісно-смысловий та авторські діагностичні методики рівня сформованості досліджуваного феномена в студентів технічних коледжів.

У другому розділі *«Педагогічні умови формування екологічної культури студентів в освітньому середовищі технічних коледжів»* здобувачкою визначено й обґрунтовано педагогічні умови формування екологічної культури студентів технічних коледжів, зокрема: забезпечення психологічного комфорту та вмотивованості учасників освітнього процесу для одержання екологічних знань під час формування екологічної культури; заохочення майбутніх

технічних фахівців до самоосвіти та саморозвитку під час вдосконалення екологічних знань; інтегрування екологічних основ у професійні знання майбутніх технічних фахівців в освітньому середовищі технічних коледжів унаслідок застосування традиційних та інноваційних технологій навчання.

У розділі ґрунтовно доведено дієвість визначених Ю. А. Коваль форм, методів і засобів формування екологічної культури здобувачів освіти в освітньому середовищі технічних коледжів: традиційних (лекції, семінари, практичні заняття, колоквиуми); інноваційних (рольові та психологічні ігри, вивчення конкретних ситуацій, заняття з елементами тренінгу); ефективних засобів навчання (мультимедійні презентації, аудіо/відео контент; онлайн-бібліотеки; онлайн-опитування; віртуальні дошки; сервіси Google; Meet; Zoom). На особливу позитивну оцінку заслуговує обґрунтування й розроблення здобувачкою моделі формування екологічної культури студента в освітньому середовищі технічних коледжів, що складається з наступних інформаційних блоків: цільового, теоретико-методологічного, змістово-технологічного, контрольного-результативного.

Абсолютно переконливими є представлені у *третьому розділі «Експериментальна перевірка ефективності педагогічних умов формування екологічної культури студентів технічних коледжів»* результати експериментальної апробації досліджуваного феномена, досить ґрунтовно і логічно схарактеризована програма експериментальної роботи та позитивні тенденції застосування різноманітних проектних і інформаційно-комунікаційних технологій, що в результаті підтвердило ефективність розробленої моделі формування екологічної культури студентів технічного коледжу та педагогічних умов формування досліджуваного феномена. Слід відзначити як позитив рецензованої роботи презентацію дисертанткою узагальнених даних про позитивні зміни в експериментальних групах за всіма показниками сформованості екологічної культури студентів в освітньому середовищі технічного коледжу. Підтвердженням останнього є те, що студенти цих груп продемонстрували не лише спрямованість, а й глибокі екологічно орієнтовані знання та достатньо сформовані уміння і навички їх застосування у власній практичній життєтворчій діяльності. Констатація зазначеного вище підтверджує висловлену нами раніше думку про теоретичну і практичну значущість здійсненого Коваль Юлією Андріївною наукового дослідження.

На окрему позитивну оцінку заслуговують представлені у тексті дисертації досить ґрунтовні 30 *додатків* на 121 сторінці, що значно підвищує науковий рівень дисертаційного дослідження та прикладне значення його результатів для сучасної фахової передвищої освіти.

Результати аналізу дисертації Ю. А. Коваль дають змогу стверджувати, що в мовностилістичному її оформленні враховано специфіку наукового стилю мовлення й мовностилістичні особливості досліджуваної психолого-педагогічної проблеми.

Отже, можемо констатувати, що дисертаційна робота Коваль Юлії Андріївни «Формування екологічної культури студентів в освітньому середовищі технічних коледжів» за своїм змістом, стилем викладу і розкриттю основних положень, висновків, здобутих експериментальних результатів та їх

опрацювання є завершеним комплексним, самостійним дисертаційним дослідженням.

8. Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.

Загалом позитивно оцінюючи наукове і практичне значення здобутих дисертанткою результатів, відзначимо окремі дискусійні положення та висловимо деякі зауваження й побажання до змісту роботи:

1. Позитивно оцінюючи здійснений здобувачкою у першому розділі дисертації аналіз наукових джерел з проблеми дослідження, вважаємо за доцільне зауважити, що розділ перевантажений значною кількістю розглянутих наукових напрямів, теорій, понять, а головне термінів, що утруднює цілісне сприйняття тексту.

2. Представлена у дисертації модель на С. 93 «Формування екологічної культури студентів в освітньому середовищі технічних коледжів» мала б бути суттєво узгоджена з діючою сьогодні в національній освітній системі парадигмою людиноцентризму, у контексті якої центром цієї моделі мав би бути студент технічного коледжу, однак цього не зроблено і він простежується лише фрагментарно, що значно знижує розуміння його місця і ролі у структурі досліджуваного феномена.

3. Робота, на наш погляд, достатньо ілюстрована таблицями, схемами, рисунками та аналізом обробки статистичних даних, однак вважаємо, що окремі з них доцільно було б перенести у додатки, надавши більше уваги характеристиці виявлених чинників, закономірностей та напрямів реалізації формування досліджуваного феномена в освітньому процесі технічних коледжів.

4. У третьому розділі дисертації авторкою досить докладно на С. 168-176 викладено перебіг формувального етапу експерименту, але не достатньо, на нашу думку, проаналізовано і схарактеризовано провідні тенденції, а головне, закономірності формування досліджуваного феномена.

5. Вважаємо, що результати початкової та прикінцевої діагностики сформованості екологічної культури студентів в освітньому середовищі технічного коледжу були б більш презентабельними, якби авторка подала їх не лише за окремими компонентами, а й за окремими показниками.

6. Висновки до першого (С. 73-75) і третього розділу (176-177) аж занадто лаконічні, частково й висновки до дисертації (С. 178-180) бажано було б викласти більш розширено (їх тільки дві сторінки), що дало б змогу набагато ґрунтовніше у відповідності до завдань, наукової новизни, практичної значущості дослідження розкрити здобуті результати. А висновках до дисертації більше уваги надати характеристиці сутності саме провідних тенденцій і закономірностей формування досліджуваного феномена як провідної категорії фахової передвищої освіти.

7. З огляду на практичну цінність дисертаційної роботи слід висловити побажання здобувачці за результатами дисертаційного дослідження укласти методичні рекомендації з формування екологічної культури особистості, який би міг використовуватися як у закладах вищої освіти, так і у системі післядипломної педагогічної освіти, у самоосвітній діяльності майбутніх фахівців.

Водночас, висловлені зауваження та побажання не впливають на загальну позитивну оцінку рецензованої роботи і є лише приводом для наукової дискусії.

9. Повнота викладу основних результатів дисертації в наукових виданнях.

Основні результати дисертаційного дослідження Ю. А. Коваль відображені в 11 опублікованих працях здобувачки (5 одноосібних), із них: 5 статті в наукових фахових виданнях України; 1 стаття у зарубіжному науковому періодичному виданні, 5 – у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій.

На основі аналізу змісту цих публікацій можна зробити обґрунтований висновок, що наукові положення, висновки і рекомендації, які було отримано в результаті здійсненого дослідження та у друкованих працях здобувачки, викладено достатньо повно.

10. Висновок.

Аналіз дисертації, анотацій та опублікованих праць здобувачки дає підстави для висновку про те, що дослідження *Коваль Юлії Андріївни на тему: «Формування екологічної культури студентів в освітньому середовищі технічних коледжів»* є самостійним, завершеним дослідженням, що має наукову новизну, теоретичне та практичне значення для педагогічної науки і фахової передвищої освітньої практики.

Рецензована дисертація заслуговує на позитивну оцінку, відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами), «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, зі змінами, Постановою КМ № 341 від 21.03.2022), а її авторка – Коваль Юлія Андріївна – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки, галузь знань 01 Освіта/Педагогіка.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук,
професор, професор кафедри
методики викладання і змісту освіти
Рівненського обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти

Г. П. Пустовіт

Підпис Г. П. Пустовіта засвідчую:

Завідуюча кафедрою

Канцелярія

Світлана ШЕПЕЛЬ

03 квітня 2023 року